

Rafał Dmowski

"Kolekcja Sybiracka", "O niepodległą Polskę" : katalogi zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie

---

Niepodległość i Pamięć 16/1 (29), 314-318

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rafał Dmowski

Akademia Podlaska – Siedlce

Kolekcja Sybiracka, O Niepodległą Polskę. Katalogi zbiorów Muzeum Niepodległości w Warszawie

Nakładem Muzeum Niepodległości w Warszawie ukazało się już kilka niezmiernie ważnych dla historyków publikacji. Warto przypomnieć, że Muzeum Niepodległości powstało jako Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych, co do dziś przekłada się na profil zbiorów. Gromadzi ono bowiem eksponaty dokumentujące historię dążeń niepodległościowych Polaków od powstania kościuszkowskiego niemal po dzień dzisiejszy. Dział zbiorów posiada ponad 55 000 eksponatów. Zgromadzono tu zarówno dzieła sztuki (obrazy, rzeźby), jak i militaria (broń białą i palną), medale, orderzy i odznaczenia, numizmaty, druki ulotne, fotografie i pocztówki, sztandary, proporce, chorągwie i inne symbole narodowe. Dużą liczbę stanowią również przedmioty i archiwalia. Spośród zbiorów wyodrębniono kilka kolekcji tematycznych, m.in. Kolekcję Sybiracką, Kolekcję Leopold dokumentującą i upamiętniającą dzieje miasta i społeczeństwa Lwowa oraz Kresów Południowo-Wschodnich. Warto zaznaczyć, iż w Muzeum zgromadzono jedną z największych w Polsce kolekcji poświęconych działalności opozycji politycznej lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. Muzeum Niepodległości prowadzi godną najwyższego uznania działalność, zarówno edukacyjną (lekcje muzealne, konkursy, seanse filmowe, spektakle teatralne, odczyty i sesje popularnonaukowe), jak i artystyczno-kulturalną (koncerty, programy słowno-muzyczne), popularyzatorską (spotkania autorskie, promocje książek) oraz wydawniczą¹.

Do najważniejszych wydawnictw omawianej placówki należą, zdaniem autora, następujące prace: *Mazowieckie miasteczka na przestrzeni wieków*², *Warszawa i Mazowsze w walce o niepodległość kraju w latach 1794-1920*³, *Tożsamość kulturowa regionu w warunkach integracji europejskiej – przykład Mazowsza*⁴, *Bitwa Warszawska 1920 roku w obronie Niepodległości*⁵, *Polski obyczaj patriotyczny od XVIII do przelomu XX/XXI w., ciągłość i zmiana*⁶, *Dziedzictwo Rewolucji 1905-1907*⁷, *Myśl*

1 Na podstawie informacji zamieszczonych w poszczególnych numerach periodyku „Niepodległość i Pamięć” oraz na stronie internetowej muzeum.

2 *Mazowieckie miasteczka na przestrzeni wieków*, pod red. A. Stawarza, Warszawa 1999.

3 *Warszawa i Mazowsze w walce o niepodległość kraju w latach 1794-1920*, pod red. A. Koseskiego i A. Stawarza, Warszawa 2001.

4 *Tożsamość kulturowa regionu w warunkach integracji europejskiej – przykład Mazowsza*, pod red. A. Koseskiego i A. Stawarza, Warszawa 2003.

5 *Bitwa Warszawska 1920 roku w obronie niepodległości*, pod red. J. Odziemkowskiego, Warszawa 2006.

6 *Polski obyczaj patriotyczny od XVIII do przelomu XX/XXI w. Ciągłość i zmiana*, pod red. A. Stawarza i W.J. Wysockiego, Warszawa 2007.

7 *Dziedzictwo Rewolucji 1905-1907*, pod red. A. Żarnowskiej, A. Kołodziejczyka, A. Stawarza i P. Tusinińskiego, Warszawa-Radom 2007.

polityczna Józefa Piłsudskiego⁸, *Wrzesień 1939 roku – Mazowsze w Wojnie Obronnej Polski*⁹, *O tożsamość kulturową Mazowsza – maceczniki dziedzictwa i tradycji*¹⁰, *Pierwsze dni wolności. Warszawa od 10 do 18 listopada 1918*¹¹.

Na szczególną uwagę badaczy historii Polski (i nie tylko) zasługuje także wydawany cyklicznie periodyk historyczno-muzealny „Niepodległość i Pamięć”. Pismo to w każdym numerze zawiera kilka niezmiernie ważnych i szczegółowo udokumentowanych artykułów. Dotychczas wydano m.in. numer specjalny poświęcony dziejom Lwowa¹², numer rocznicowy dotyczący 60. rocznicy Września 1939 r.¹³, a także numer w całości poświęcony polskim dążeniom niepodległościowym¹⁴. Nakładem Muzeum opublikowano też kilka cennych katalogów wystaw czasowych i stałych zorganizowanych przez jego pracowników, m.in. *Gloria Victis. W 140. rocznicę Powstania Styczniowego*¹⁵, *Precz z Caratem! Rok 1905*¹⁶, *Rok 1920. Na przedpolach Warszawy*¹⁷, *Kawalerowie Krzyża Niepodległości*¹⁸, *Żeby Polska była Polską... Dzieje opozycji w PRL 1945-1989*¹⁹. Muzeum wydało także kilka zestawów pocztówek patriotycznych, m.in. zbiór 32 pocztówek zatytułowanych „Myśli Polaków o Ojczyźnie”.

Można byłoby wymienić jeszcze kilkanaście wartych przeczytania publikacji wydanych przez Muzeum Niepodległości, chcę jednak zwrócić uwagę czytelników na kilka szczególnych, moim zdaniem, pozycji. W latach 2002-2008 omawiana placówka wydała w serii Katalogi Zbiorów Muzeum Niepodległości cztery niezwykle szczegółowe i znakomicie opracowane tomy. Redaktorem wszystkich prac ze wspomnianej serii był dr Andrzej Stawarz.

Autorką pierwszego katalogu zatytułowanego *Kolekcja Sybiracka*²⁰ wydanego w 2002 r., a rozpoczynającego wspomnianą serię, jest Anna Milewska-Młynik. Autorka zawarła w nim szczegółowe informacje o muzealiach zgromadzonych w Muzeum Niepodległości związanych tematycznie z martyrologią Polaków na Wschodzie w latach 1939-1956. Zawarto w nim dokładne noty aż o 1224 pozycjach dotyczących tego zagadnienia. Opisy eksponatów zgrupowano w następujących działach: przedmioty pamiętkowe, archiwalia, fotografie, prace współczesnych artystów poświęcone represjom na Wschodzie, współczesne obiekty związane z problematyką represji. Do katalogu dołączono indeksy: osób i geograficzny. Warto pomyśleć o wznowieniu uzupełnionej wersji tejże publikacji, gdyż od 2002 r. Muzeum wzbogaciło się o nowe zbiory dotyczące wspomnianej tematyki.

8 *Myśl polityczna Józefa Piłsudskiego*, pod red. A. Stawarza i W.L. Ząbka, Warszawa 2007.

9 *Wrzesień 1939 roku – Mazowsze w Wojnie Obronnej Polski*, pod red. A. Stawarza i W.L. Ząbka, Warszawa 2007.

10 *O tożsamość kulturową Mazowsza – maceczniki dziedzictwa i tradycji*, pod red. A. Stawarza, Warszawa 1999.

11 *Pierwsze dni wolności. Warszawa od 10 do 18 listopada 1918 r. (Wybór materiałów prasowych)*, Warszawa 2008.

12 „Niepodległość i Pamięć”, 2006, nr 24.

13 „Niepodległość i Pamięć”, 1999, nr 15.

14 „Niepodległość i Pamięć”, 2005, nr 21.

15 *Gloria Victis. W 140. rocznicę Powstania Styczniowego*, katalog wystawy, Ciechanów-Warszawa 2003.

16 *Precz z Caratem! Rok 1905*. Informator wystawy, Warszawa 2005.

17 *Rok 1920. Na przedpolach Warszawy*. Informator wystawy, Warszawa 2005.

18 *Kawalerowie Krzyża Niepodległości*. Katalog wystawy, Warszawa 2004.

19 *Żeby Polska była Polską... Dzieje opozycji w PRL 1945-1989*. Informator wystawy, Warszawa 2008.

20 *Kolekcja Sybiracka*. Katalog zbiorów, oprac. A. Milewska-Młynik, Warszawa 2002.

Kolejną pracą wydaną jako II tom wspomnianej serii jest tom zatytułowany *O Niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921*²¹. Jego autorką jest Mirosława Pałaszewska. Niezwykle skrupulatnie sporządzone indeksów opracowały natomiast Mirosława Pałaszewska i Anna Milewska-Młynik, fotografie eksponatów wykonał Tadeusz Stani. W publikacji zaprezentowano w formie krótkich, zawierających najważniejsze informacje not katalogowych opis aż 1585 obiektów: dzieł sztuki, broni, zbiorów numizmatycznych i dokumentów archiwalnych znajdujących się w zbiorach Muzeum Niepodległości, a dotyczących okresu od początku I wojny światowej do końca 1921 r.

Ważną rolę odgrywa wstęp, w którym autorka omówiła zarówno cele jak i zadania publikacji. Wspomniała również, co niezmiernie rzadko pojawia się na łamach publikacji muzealnych, o ogromnej roli darczyńców będących współtwórcami zbiorów Muzeum. Wykaz muzealiów pogrupowano według następujących kryteriów:

- Zbiory sztuki, z podziałem na: malarstwo (s. 21); rysunki, akwarele (s. 21); grafikę (s. 29-33); plakaty (s. 40); rzeźbę (s. 40),
- Broń (s. 40-41),
- Sztandary (s. 42),
- Varia (s. 42),
- Zbiory numizmatyczne, wśród których wyróżniono następujące podgrupy: bizuteria patriotyczna i pamiątki historyczne (s. 44); medale, medaliony, plakiety (45-51); order i odznaczenia (s. 52-53); odznaki i znaczki pamiątkowe (s. 53-70); monety (s. 70-71); banknoty (s. 72-77); bony (s. 78-121); obligacje, losy loteryjne, asygnaty (s. 120-123),
- Archiwalia, które podzielono na: zaświadczenia, pisma urzędowe, druki okolicznościowe (s. 123-161); dyplomy, legitymacje odznak (s. 161-164); pamiętniki, notatki, wiersze (s. 165-167); znaczki okolicznościowe i kwestowe, cegiełki (s. 167-184); dokumenty osobiste (s. 185-200); korespondencja prywatna (s. 201-206); telegramy patriotyczne (s. 207-210); nuty (s. 210-212).

Nierozłączną częścią katalogu są: wykaz skrótów (s. 213), bibliografia (s. 214-215), indeks osobowy (s. 216-224), indeks nazw geograficznych (s. 224-228) oraz rzadko spotykany, a będący znakomitą pomocą dla czytelnika, indeks rzeczowy (s. 228-235). Interesujące są także ilustracje przedstawiające najciekawsze eksponaty muzealne (s. I-XXXVI).

W 2007 r. ukazał się drugi tom katalogu *O Niepodległą Polskę. Druki ulotne*²². Jego autorka – Mirosława Pałaszewska prezentuje w nim niezmiernie rzadkie druki znajdujące się w zbiorach Muzeum Niepodległości. Pochodzą one z lat I wojny światowej oraz z pierwszych lat tworzenia niepodległego państwa polskiego. Prezentowane w katalogu ulotki, afisze, obwieszczenia były wydawane przez różne partie polityczne oraz władze okupacyjne. Publikacja ta jest nie tylko znakomitą przedstawieniem zasobu muzeum ale równocześnie ogromnym ułatwieniem dla historyków zajmujących się okresem budowania zębów niepodległości Polski. Wiele z omawianych w nim dokumentów to unikat, informacja o których dzięki włączeniu ich do katalogu po raz pierwszy ujrzały światło dzienne po kilkudziesięciu latach po ich wydrukowaniu.

Świetnym pomysłem edytorskim było omówienie druków ulotnych i ich roli w dziejach tworzenia Niepodległej oraz zwięzła charakterystyka zasobu zamieszczone we wstępie (s. 5-15). Wszelkie prezentowane w omawianym wydawnictwie dokumenty

21 *O Niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921*, oprac. M. Pałaszewska, Warszawa 2005, ss. 243, 36 stron ilustracji.

22 *O Niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921*, T. 2, *Druki Ulotne*, oprac. M. Pałaszewska, Warszawa 2007, ss. 208.

ułożono chronologicznie z podziałem na lata ich powstania: 1914 r. (s. 17-18, 1915 r. (s. 19-25), 1916 r. (s. 26-38), 1917 r. (s. 39-63), 1918 r. (s. 64-93), 1919 r. (s. 94-106), 1920 r. (s. 107-121), 1921 r. (s. 122-132). Każdy dokument posiada krótki opis, w którym zawarto zarówno informacje o miejscu jego publikacji oraz o wydawcy, ale i dane o cechach fizycznych (np. druk jednostronny, 24,4x17,3 cm), informacje o darczyńcy lub zakupie i co najważniejsze – numer katalogowy, pod którym można odnaleźć go w zbiorach Muzeum.

Znakomitym uzupełnieniem książki są: wykaz skrótów (s. 133), bibliografia (s. 134) oraz indeksy: osobowy (s. 135-141), przedmiotowy (s. 142-145), geograficzny (s. 146-147). Doskonałym dodatkiem są również zdjęcia najciekawszych omawianych w tekście dokumentów z podaniem nr pozycji katalogowej (s. 149-208).

Trzeci tom zatytułowany *O Niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921. Zbiory ikonograficzne* przygotowała Regina Madej-Janiszek przy współpracy Ireny Kępy, Anny Milewskiej-Młynik i Mirosławy Pałaszewskiej²³. Ilustracje reprodukował Tadeusz Stani. Katalog zawiera ogromną ilość informacji o 692 fotografiach i 599 pocztówkach. Publikację podzielono na dwie części; część pierwsza obejmuje zbiory fotograficzne a część druga poświęcona jest pocztówkom.

Część I. Fotografie podzielono według następujących kryteriów tematycznych:

- I Brygada Legionów Polskich (s. 9-21)
- II Brygada Legionów Polskich (s. 21-24)
- III Brygada Legionów Polskich (s. 24-26)
- Rozwiązanie Legionów i obozy internowanych po kryzysie przysięgowym (s. 26-32)
- Polska Organizacja Wojskowa (s. 32-33)
- Wojsko Polskie na Wschodzie (s. 32-33)
- Polacy w wojsku austriackim, pruskim i rosyjskim (s. 33-35)
- Wojska austriackie i pruskie na ziemiach polskich (s. 35-50)
- Wojska austriackie na terenie Węgier, Rumunii, Besarabii i Bukowiny (s. 50-54)
- Polacy na froncie włoskim (s. 54-57)
- Jeńcy (s. 57)
- Wojsko Polskie 1918-1921 (s. 57-70)
- Kształtowanie się Państwa Polskiego i walka o granice (s. 70-90)
- Polacy na obczyźnie i tułaczce (s. 91-95)
- Czerwony Krzyż (s. 95)
- Ilustracje (s. 96-99)

Część II. Pocztówki z podziałem na:

- Legiony Polskie (s. 111-139)
- Polska Organizacja Wojskowa (s. 139-142)
- Polacy w obcych armiach (s. 142)
- Wojska rosyjskie i niemieckie na ziemiach polskich (s. 142-144)
- Warszawa pod okupacją niemiecką (s. 144-148)
- Armia Polska we Francji (s. 148-149)
- Zniszczenia (s. 149-151)
- Cmentarze (s. 151)
- Prasa i obwieszczenia (s. 151-153)
- Satyra polityczna (s. 153-156)
- Kształtowanie się Państwa Polskiego i walka o granice (s. 156-163)

23 *O Niepodległą Polskę. Katalog zbiorów z lat 1914-1921. T. 3 Zbiory ikonograficzne*, oprac. R. Madej-Janiszek, Warszawa 2008, ss. 240.

- Uroczystości, manifestacje (s. 163-172)
- Władze Państwa (s. 172-180)
- Inne (s. 180-185)
- Ilustracje (s. 186-216).

Podobnie jak w poprzednich tomach serii również i ten kończy wykaz skrótów (s. 217-219), wykaz literatury (s. 220-221) oraz niezwykle przydatne przy korzystaniu z każdego katalogu indeksy: osobowy (s. 222-231) oraz geograficzny (s. 236-240). Nowością jest zamieszczenie w katalogu indeksu twórców, zakładów fotograficznych, wydawców i nakładców. Jest to znakomity pomysł, gdyż pozwala na jednoznaczne ustalenie zakładów działających w różnych miastach.

Dlatego też z uznaniem należy przyjąć pojawienie się na rynku wydawniczym omówionych powyżej czterech katalogów zbiorów Muzeum Niepodległości. Warto zaznaczyć, że tak szczegółowe opracowanie własnych zasobów i udostępnienie informacji o nich szerokiej rzeszy czytelników to powód do satysfakcji dla dyrekcji i pracowników tejże placówki. Do dziś wiele muzeów w Polsce niemal zazdrośnie strzeże zbiorów w swych magazynach, informując o niektórych jedynie z okazji wystaw czasowych lub stałych, tu zaś dzięki informacjom zawartym w omówionych powyżej katalogach może powstać niejedna praca naukowa oparta na zbiorach tegoż muzeum. Wspomniane publikacje powinny stać się wzorem dla innych placówek muzealnych w Polsce, dowodem na to, że można niezwykle ciekawie promować swe zbiory.

Z całą stanowczością należy stwierdzić, że recenzowane publikacje są niezmiernie ważne dla badań najnowszych dziejów Polski. Zamieszczone we wszystkich tomach indeksy: geograficzny i osobowy umożliwiają zaś, bez konieczności jazdy do siedziby Muzeum Niepodległości w Warszawie, odnalezienie muzealiów związanych z różnymi miejscowościami Polski, jak też z ogromną rzeszą zarówno znanych, jak też i zapomnianych bohaterów trudnych lat odbudowywania Niepodległej po 123 latach zaborów.

Na szczególną pochwałę zasługuje rzeczowy język wszystkich katalogów. Mimo trudnego tematu podejmowanego w książkach, wydawało by się bowiem, cóż może być interesującego w notce katalogowej, czyta się je „jednym tchem”. Warto zaznaczyć, iż recenzowane publikacje są też bardzo starannie wydane, na dobrym papierze i z przyjemną dla oka czcionką, uzupełniono je także starannie dobranymi ilustracjami oraz przyciągającymi wzrok okładkami.

Warto pomyśleć o przygotowaniu w najbliższej przyszłości drugiego, uzupełnionego wydania, wszystkich omawianych katalogów, a nie wątpię, że do tego dojdzie, gdyż Muzeum Niepodległości to placówka, która wciąż zdobywa nowe, bezcenne z punktu widzenia historyka eksponaty.

Podsumowując należy z całą pewnością stwierdzić, że historiografia Polska wzbogaciła się o niezwykle cenne publikacje. Recenzowane katalogi są pozycjami ważnymi, można nawet stwierdzić, że w wielu przypadkach niezbędnymi, zarówno dla profesjonalnego historyka, jak i dla historyków amatorów.